

*Пархоменко Н. М.,**доктор юридичних наук, професор,**вчений секретар**Інституту держави і права імені В. М. Корецького**Національної академії наук України*

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. Наразі комунікація є визначальною рисою суспільства та відбувається на комунікативних платформах. Багатофункціональність, зручність, швидкість передавання інформації, насиченість, інтернаціоналізм – властивості, що характеризують сутність сучасних комунікаційних платформ, функціонування яких може мати як позитивні, так і негативні ефекти. За таких обставин функція держави полягає у правовому регулюванні інформаційних відносин, визначенні ступеня, форм та способів участі органів державної влади у процесі інформатизації. До позитивних ефектів слід віднести можливість отримання публічної інформації, онлайн-консультацій та різного роду послуг, у тому числі адміністративних, організація відносин між державою та громадянським суспільством тощо. У негативному аспекті йдеться про організацію, упровадження, функціонування комунікативних проєктів, результати роботи яких можуть спричинити наслідки, пов'язані з порушенням прав і свобод громадян, інтересів держави. Відповідно, важливе значення має з'ясування поняття, змісту, призначення, видів комунікативних практик з огляду на правові аспекти їх функціонування, діяльність органів державного управління у сфері інформатизації, їх структуру, повноваження, зв'язки з іншими суб'єктами інформатизації тощо. Ефективність зазначених процесів безпосередньо залежить від якості відповідного законодавства, дієвості правових механізмів. Завдання законодавця полягає у забезпеченні правомірної поведінки учасників інформаційних відносин; безпеки надання та отримання інформаційних послуг; визначенні стандартів якості інформаційного продукту; механізми відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері тощо. Водночас ефективність функціонування комунікативних практик вимагають також якісної взаємодії юридичної науки і практики, удосконалення засобів та методів науково-інституційного забезпечення процесу інформатизації суспільних відносин.

Ключові слова: комунікативна практика, функція, держава, інформація, суспільство, платформа, право, забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток електронно-обчислювальної техніки, насамперед комп'ютера та інших подібних гаджетів, а також Інтернету у ХХ столітті зумовив зміну у різних сферах суспільних відносин, що дозволило швидко поширювати та здійснювати обмін різного роду інформацією; з'явилося так зване віртуальне спілкування, віртуальні зв'язки через Інтернет у режимі реального часу. Наразі таке спілкування, або комунікація, є визначальною рисою суспільства та відбувається на комунікативних платформах, яких загалом у світі вже існує сотні. Багатофункціональність, зручність,

швидкість передавання інформації, насиченість, інтернаціоналізм – властивості, що характеризують сутність сучасних комунікаційних платформ, зумовлюють зростання попиту серед населення та вплив на розвиток суспільних відносин. Відповідно, у ХХІ столітті Інтернет та соціальні мережі стали одним із невід'ємних складників соціального середовища – від особистого спілкування та задоволення особистих потреб до потреб політики, права, бізнесу, культури, екології та ін. Адже активна і потужна робота комунікативних платформ, з огляду на їхні властивості всепоширення та доступності, оперативності подання та обміну інформацією, відносною контрольованості, має або може мати як позитивні, так і негативні ефекти. До позитивних слід віднести можливість отримання публічної інформації, онлайн-консультацій та різного роду послуг, у тому числі адміністративних, організація відносин між державою та громадянським суспільством тощо.

За таких обставин, функція держави полягає у законодавчому закріпленні державної інформаційної політики, визначенні ступеня, форм та способів участі органів державної влади у процесі інформатизації як на державному, так і міжнародному рівнях [2; 9]. Відповідно, з'являються та функціонують комунікативні відносини, окремі складники яких потребують правового врегулювання. У зв'язку із цим наразі в Україні сформована нова галузь права – інформаційне, норми якого урегулюють відносини у сфері створення та поширення інформації. Йдеться насамперед про організацію, упровадження, функціонування комунікативних проєктів, результати роботи яких можуть мати як позитивний, так і негативний ефект, зокрема, спричинити наслідки, пов'язані із порушенням прав і свобод громадян, їхніх законних інтересів. Зокрема, йдеться про негативний вплив інноваційних комунікативних практик на окремі сфери суспільних відносин, що зумовлює десоціалізацію особистості, розрив соціальних зв'язків, доступ до персональних даних, порушення таємниці листування та поширення конфіденційної інформації, злам державних серверів та оприлюднення таємної інформації або інформації з обмеженим доступом, що може спричинити загрози національній безпеці та правопорядку та ін.

Аналіз останніх досліджень. Зазначені проблеми дедалі частіше стають об'єктом дослідження юридичної науки. Наразі найбільш широко проаналізовані основні аспекти формування та розвитку комунікативних практик в аспекті інформаційного суспільства, а саме організація та діяльність апарату держави, механізму держави в умовах інформаційного суспільства, організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні та ін. З-поміж іншого запропоновано виокремити

правничу інформаціологію як міжгалузевий напрям науки про інформаційно-комунікативні процеси та соціально-правові відносини, які виникають при цьому, роль та місце юридичної науки, практики та соціального управління у процесах інформатизації суспільства, інноваційні зміни у правових явищах, породжених ними суспільних наслідках, процесах, тенденціях та відносинах, удосконалення засобів і методів адміністративної діяльності та юридичної практики за допомогою інформаційних технологій та ресурсів [2; 9]. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які торкалися цієї проблематики, – О. Б. Агапов, О. Ф. Андрійко, І. Л. Бачило, В. Бебик, К. І. Беляков, А. Б. Венгерів, В. Гавловський, О. О. Гаврилов, А. Гальчинський, С. Гнатюк, Д. В. Дубов, Р. А. Калужний, В. О. Копилов, Є. Б. Кубко, Є. Ф. Мельник, М. А. Ожеван, В. Ф. Опришко, В. М. Селіванов, В. Ф. Сіренко, В. В. Цветков, И. Шкурат, О. Х. Юлдашев та ін. Водночас майже не дослідженими залишаються проблеми правового врегулювання відновлення порушених внаслідок функціонування комунікативних практик прав і свобод громадян та їх відновлення, що насамперед вимагає осмислення сутнісних характеристик комунікативної діяльності, комунікативних практик у правовому аспекті. Відповідно, **метою** нашого дослідження є з'ясування поняття, змісту, призначення, видів комунікативних практик з огляду на правові аспекти їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Сучасні соціально-поведінкові науки визначають комунікативні практики як різновид соціальних практик, сутністю яких є представлення та передавання певним суб'єктом власного або суспільного досвіду, знань, переконань, норм, цінностей, здобутків тощо певному зацікавленому середовищу, в результаті чого змінюється уявлення про об'єкт комунікації та формується нова суб'єктивна модель знань та цінностей. На думку В. В. Зотова та В. А. Лисенко, комунікативна практика ґрунтується на колективному досвіді і відображає три основні функції комунікації: діалогічну (процес конструювання нових смислів, інтерпретації та створення нових норм та правил життєдіяльності), діяльнісну (спільна діяльність учасників комунікації, у процесі якої узгоджуються погляди на соціальні явища та дії щодо них) та семіотичну (об'єктивація соціального оточення за допомогою знаків та символів і трансформація смислів у соціальному просторі та часі) [4, с. 53–55].

Важливо при цьому зазначити, що результатом комунікацій є формування відповідних цінностей у суб'єктів комунікації. Зокрема, комунікативні практики базуються на колективному досвіді та спрямовані на підтримання і розвиток комунікації задля забезпечення відчуття «спільності» суб'єктів комунікації при збереженні їх індивідуальності, що дає змогу досягати власних інструментальних цілей [7] (приміром, щодо віднайдення способів вирішення актуальних повсякденних задач і проблем, що турбують громадян, а також способів задоволення власних цілей, потреб та інтересів, комунікації з іншими членами громади, спільноти).

Передусім варто зазначити, що типи комунікації, які визначають її змістовий аспект, можна узагальнено подати так: комунікація з метою інформування, комунікація з метою обміну інформацією, комунікація з метою мовного впливу. У кожному з названих типів комунікації обов'язковими є, по-перше, передача інформації; по-друге, мовний вплив. Але ці елементи мають у названих типах різну значущість, а тому будуть помітно відрізнятися такі складники комунікації, як

спосіб подачі інформації, стратегія і тактика мовленнєвої поведінки партнерів по спілкуванню [10]. Юрген Рюшви виокремив 40 підходів до комунікації у різних сферах, у тому числі архітектурі, антропології, психології, політиці, праві тощо. Проте всі наявні підходи до розуміння комунікації можна зарахувати до однієї з двох парадигм: механістичної або діяльнісно-інтеракційної. У механістичній парадигмі під комунікацією розуміють односпрямований процес кодування й передавання інформації (повідомлення) від джерела (адресанта) та приймання і декодування її одержувачем (адресатом). Діяльнісно-інтеракційна парадигма тлумачить комунікацію як спільну діяльність учасників комунікації (комунікантів), у процесі якої вони виробляють спільні (до певної межі) погляди на речі та дії з ними [8, с. 11-12].

Відповідно можна виокремити низку функцій комунікативних практик, а саме: репрезентації системи знань, норм, цінностей і зразків поведінки; формування відчуття зрозумілості, визначеності, до певної міри передбачуваності й усталеності соціального світу та доречності й наповненості смислом власних дій в ньому; забезпечення зв'язку минулого досвіду особистості з теперішнім та прогнозування, антиципація результатів певних дій, подій, учинків; утворення послідовної Я-концепції особистості; створення умов для досягнення взаєморозуміння, згоди між суб'єктами комунікації; утворення відчуття співпричетності, співбуттєвості, спільності, єднання з іншими членами спільноти (громади, держави, нації); орієнтування в просторі норм і цінностей соціальної, суспільно-політичної, громадянської взаємодії [9].

І. В. Жадан серед основних функцій комунікативних практик виокремлює формування соціальних реальностей та спільнот, у комунікативному просторі яких вибудовується взаєморозуміння; функцію конституювання і відтворення ідентичності; функцію репрезентації основних способів соціального існування, можливих у певній культурі, у певний час; функцію генерування смислів (змістових і ставленнєвих) – смисли передаються, трансформуються, уточнюються, доповнюються, створюються; функцію конструювання соціально-культурних репрезентацій образу «Я» і соціальних відносин; функцію нормування – встановлення прийнятних для спільноти способів взаємодії, правил та норм життєдіяльності; функцію конструювання образу бажаного майбутнього, що відбувається у діалогічній взаємодії; функцію інтерпретування культури; функцію відтворення комунікацій різних рівнів; функцію обміну інформацією різних рівнів; соціалізувальну та адаптаційну функції [5].

Щодо комунікативних платформ, то сутність кожної з них полягає в об'єднанні людей відповідно до їхніх інтересів, а також надання їм можливості підтримувати віртуальне спілкування [3]. Д. Бойд та Н. Еллісон визначають такі типові *елементи* комунікативних платформ, як профайли, соціальні зв'язки учасника платформи та додаткові сервіси. В. Тоїскін та В. Красильников доповнюють перелік основних елементів комунікативної платформи та додають до них наявність потоку ресурсів між акторами мережі; наявність горизонтальних зв'язків, кластерів та коаліцій [3].

У загальному вигляді та за різними критеріями комунікативні платформи поділяють на такі *різновиди*: 1) залежно від призначення: для побуту, роботи; 2) мережі відеоспрямованості; мережі аудіоспрямованості; мережі з акцентом на фото; 3) залежно від змісту інформаційного наповнення: тематичні

(за віком, статтю, інтересами, освітою, родом діяльності та ін.); 4) за рівнем доступу: закриті та відкриті тощо. Л. Бевзенко виокремлює: 1) за інституціональним принципом (професійні, сімейні, культурні, релігійні, економічні, політичні, практики здоров'я, відпочинку тощо). 2) за сферами життя: вітальні (харчування, прийом ліків, виконання оздоровчих процедур – дієти, тілесні практики, дихання), соціальні (комунікативні, рольові, практики мережевої взаємодії тощо), духовні (інтелектуальні, медитативні, містичні, молитовні тощо); 3) в інформаційному суспільстві можливо також виділити практики реальні та віртуальні [1, с. 229-248].

Таким чином, різні комунікативні платформи мають різне спрямування та виключне призначення, що знаходить застосування у різних сферах суспільних відносин. Варто зазначити, що історично першими виникли платформи, які пропонували спілкування між людьми за особистими інтересами, як-от пошук однокласників. Але з прискоренням розвитку ІТ-сфери почали активно створюватися та функціонувати комунікативні платформи, метою яких стало надання інформації та консультацій органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями та ін. Це, наприклад, «Форум прогресивних підприємців», «Український освітній всесвіт», Форум організацій громадянського суспільства, Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» та ін. Так, комунікативна платформа з технічного регулювання в Україні надає можливість представникам бізнесу отримати відповіді на актуальні питання з приводу створення якісної продукції, що відповідає національним та міжнародним стандартам. Це єдиний прямий та безкоштовний ресурс з оперативними роз'ясненнями від: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (департамент технічного регулювання та інноваційної політики); Торгово-промислової палати України; Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України; ДП «Укрметр-тестстандарт»; ДП «Київоблстандартметрологія»; ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації та якості». Тільки на цій платформі можна отримати: всю інформацію, яка необхідна для створення якісних товарів та послуг: оцінку відповідності, метрологію, національну стандартизацію, акредитацію та інші; швидкі та безкоштовні роз'яснення законодавства у сфері якості товарів та послуг від уповноважених представників відповідних органів та установ; перелік уповноважених органів та установ, які проводять оцінку якості товарів та послуг; оперативне інформування щодо стану підготовки до укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) для українських виробників; безкоштовні консультації та допомогу у разі виникнення технічних бар'єрів під час проходження процедур оцінки якості товарів та послуг, а також взяти участь у спрощенні та покращенні законодавства, яке регулює інфраструктуру якості шляхом надання зворотного зв'язку за формою [6].

Наразі у політичній науці склався підхід, згідно з яким виділяють таких учасників політичних комунікацій, як держава та її актори. Держава повинна інформувати суспільство про свою діяльність, для того щоб воно у свою чергу визнавало її дії, або, іншими словами, легітимізувало політичну владу. Другий учасник політичної комунікації – недержавні організації, юридичні особи і, звичайно, виборці. Кожна із цих організацій і груп передає повідомлення в політичне поле. І третій учасник – засоби масової інформації, у яких обговорюється політика і які впли-

вають як на політичну сферу, так і на громадськість [11, с. 10]. Відповідно, комунікативну платформу в політичній сфері можна визначити як онлайн-сервіс, що використовується для побудови і відображення соціальних мереж та соціальних зв'язків між людьми. Такі ресурси дозволяють своїм користувачам обмінюватися ідеями, повідомляти про цікаві посилання, ділитися новинами, у сфері політики – працювати зі своїми виборцями, доносити передвиборчі лозунги та програму, проводити консультації, надавати допомогу, в тому числі правову, і т. ін.

За ініціативою Президента України МЗС України розроблено та упроваджено концепцію «Кримська платформа» як міжнародну комунікативну платформу обговорення та координації зусиль міжнародного співтовариства щодо окупації Криму, об'єднання зусиль для розуміння та відповіді на загрози та виклики, що із цим пов'язані.

Комунікативні практики у сфері права відбуваються в контексті правової інформатизації «як сукупності організаційних, соціально-економічних і науково-технічного процесів забезпечення потреб державних органів, юридичної та управлінської практики та фізичних осіб відомостями на основі інформаційно-телекомунікаційних систем, які формують, накопичують, обробляють, організують і надають користувачам масиви соціально-правових інформаційних ресурсів для удосконалення правової системи держави і світового правопорядку» [2, с. 9]. Внаслідок запровадження комунікативних практик інформаційний простір в Україні постійно наповнюється правовим контентом, завдяки чому зміст права доводиться до широких верств населення, впливаючи на суспільну правову культуру, правову свідомість та, відповідно, правопорядок. Не залишається без змін правотворча та правореалізаційна сфера, набуваючи інноваційних рис, виходячи за національні межі, набуваючи відповідність міжнародним стандартам та європейським принципам, особливо у сфері забезпечення прав і свобод людини. Відповідно, нових рис поступово набуває правова система України загалом.

Висновки. У сучасному світі палітра комунікативних платформ є широкою, а їхній потенціал – значним, що передбачає створення відповідних механізмів забезпечення загалом та організаційно-правових зокрема.

Йдеться про постійне удосконалення: системи органів державного управління у сфері інформатизації, їх структури, повноважень, зв'язків з іншими суб'єктами інформатизації; нормативно-правових засад та механізмів функціонування інформаційного суспільства, реалізації інформаційної функції держави та інформаційної політики, а також розвиток недержавного сектору інформатизації. Ефективність зазначених процесів безпосередньо залежить від якості відповідного законодавства, дієвості правових механізмів. Завдання законодавця насамперед полягає у забезпеченні правомірної поведінки учасників інформаційних відносин; безпеки надання та отримання інформаційних послуг; визначенні стандартів якості інформаційного продукту; механізмі відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері. Переважно йдеться про удосконалення цивільного, адміністративного, трудового, кримінального законодавства.

Втім, ефективне проведення пов'язаних з інформатизацією еволюційних процесів потребують також якісної трансформації юридичної науки і практики, удосконалення засобів та методів науково-інституційного забезпечення процесу інформатизації країни [2, с. 9].

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Постнекласичні практики: можливість концептуалізації в логіці габітуальних і соціокультурних трансформацій. *Постнекласичні практики: досвід концептуалізації* : колективна монографія / за заг. ред. В. І. Аршінова і О. Н. Астаф'євої. СПб. : Изд. дом «Мир», 2012. С. 229–248.
2. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. С. 9.
3. Волошин Максим. Комунікативні платформи соціальних інтернет-мереж. Історико-політичні проблеми сучасного світу. С. 274, 275. file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/Ippss_2015_29-30_41.pdf
4. Зотов В. В., Лысенко В. А. Коммуникативные практики как теоретический конструкт изучения общества. *Теория и практика общественного развития*. 2010. № 3. С. 53–55.
5. Жадан І.В. Комунікативні практики як чинник громадянської і національної самоідентифікації: теоретико-методологічні засади дослідження. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708548/1/Zhadan.pdf> (дата звернення: 12.11.2021).
6. Комунікативна платформа «Технічне регулювання в Україні». URL: <https://techreg.in.ua/> (дата звернення: 12.11.2021).
7. Сергодеев В.П. Коммуникативные практики в интернет-сообществах. *Вестник АГУ*. 2014. № 1 (135). С. 133–138.
8. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 11–12.
9. Скнар О.М. Комунікативні практики розвитку самосвідомості особистості: визначення та підходи до розуміння. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707226/1/Скнар-коммуникат-практики-визнач.pdf>
10. Пелепейченко Л. М., Місеньова В. В. Чинники успішної комунікації майбутніх перекладачів. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/123.pdf> (дата звернення: 12.11.2021).
11. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты. Харьков : Гуманитарный центр, 2010. С. 10.

Parkhomenko N. The intrinsic character of communicative practices in the aspect of the information function of the State

Summary. To date the communication is a defining feature of society and it is taking place on the communicative platforms. The multi-functionality, convenience, speed of information transfer, richness, internationalism are the characteristics that define the essence of modern communicative platforms, whose functioning may have both positive and negative effects. Under these circumstances, the function of the State is the need for a legally regulated information relations and determination of extent, forms and modalities for the participation of government authorities in the informatisation process. Positive effects include the possibility to obtain public information; online counseling; different types of services, including the administration services etc. In the negative light, it is about the organization, implementation, functioning of communicative projects, whose work results may entail the consequences, related to violations of human rights and freedoms and interests of the State. Thus, it is important to find out the definition, content, purpose, types of communicative practices, considering the legal aspects of their operation, activities of public bodies or in the area of informatisation, their structure, powers, links with other entities of informatisation etc. The efficiency of these processes directly depends on the quality of the relevant legislation and effectiveness of legal framework. The task of legislation consists in providing the information users' lawful conduct; the security during the provision and obtaining information services; definition of quality standards of the information product; means of ensuring accountability for the offenses in the information area etc. However, the efficiency of functioning of communicative practices requires also coherence between the legal science and practice; improvement of means and methods of scientific and institutional provision of the informatisation process.

Key words: communicative practice, function, the State, information, society, platform, law, provision.